

## Ivo Možný má osmdesát

Profesor Masarykovy univerzity PhDr. Ivo Možný, CSc., vynikající sociální vědec, veřejně činný intelektuál a akademický podnikatel, přítel a kolega, se dožívá osmdesáti let.

Vystudoval teorii literatury (1957) a v roce 1967 získal doktorát sociologie, obé na brněnské univerzitě. V letech 1956–1965 pracoval jako reportér v rozhlasu a vliv tohoto média zůstal trvalý: projevoval se ve srozumitelnosti a popularitě jeho akademického díla v nejlepším smyslu slova. Rokem 1967 započala jeho bouřlivá a dobrodružná kariéra sociologa a demografa na univerzitě, jež se v roce 1990 zbavila vnučeného názvu „Universita Jana Evangelisty Purkyně“ a vrátila se k původnímu „Masarykova univerzita“.

Ivo Možný se zabývá společenskými změnami, jež pozoruje především prizmatem demografie a rodinných uspořádání. Má zvědavou mysl, a tato zvědavost jej přivedla ke zkoumání spletností rodiny jakožto sociální instituce. Tím či oním způsobem prožívá většina lidí většinu svého života v nějakém rodinném prostředí. Mnoho chytrých sociologů, mezi nimi i Ivo, využilo pozorování rodiny jako laboratoře ke studiu lidského chování a sociálních procesů. Ivo si kladl otázky následujícího druhu: Jakým způsobem fungovaly rodiny za komunistického režimu jako zdroj sociálního kapitálu? Jak se z nich s přechodem k tržní ekonomice staly motory ekonomického kapitálu? Jaké jsou sociální důsledky proměny forem vlastnictví? Jak funguje sňatkový trh za měnících se socioekonomických podmínek? Jaké jsou příčiny růstu sňatkového věku a poklesu porodnosti, k nimž došlo po roce 1990? V poslední době se pak soustředil na pozorování, pochopení a vysvětlení „druhého demografického přechodu“ v Evropě směrem k mimořádně nízké porodnosti a jeho důsledků pro společnost, například pro význam rodičovství. Ivo je na tomto poli plodným autorem spousty knih a článků jak v češtině, tak v angličtině, a již mnoho let se domácí i cizí zájemci obracejí se žádostmi o příspěvky na téma české rodiny právě na něj.

Mě osobně fascinovala zejména následující dvě pozorování. Během komunistického období byl věk, kdy matka porodí (první) dítě, dán striktním modelem, který byl diktován pracovní povinností a důchodovým věkem. Kvůli první podmínce potřebovaly mladé matky (rodiče) pomoc s výchovou malých dětí. Tuto pomoc jim mohly poskytnout jejich vlastní matky, které odcházely do důchodu relativně brzo. Byla to však jen časově omezená možnost, totiž dokud tyto matky nemusely věnovat čas a úsilí péči o vlastní stárnoucí rodiče.

Po pádu komunismu si Ivo všiml jistého „dědečkovského efektu“ v řízení podniků. Podniky, které byly opět privatizovány, se dostaly do rukou mladých majitelů, kteří měli s byznysem jen chabé zkušenosti. Mnozí dědečkové však mohli navázat na vlastní podnikatelské zkušenosti v podobných či stejných firmách z doby před druhou světovou válkou, a to včetně kontaktů na exportních trzích

s bývalými obchodními partnery vlastní generace. Komunistické mezivládí netrvalo tak dlouho, aby dokázalo zpřetrhat kontinuitu kapitalistické zkušenosti.

Akademické působení profesora Možného začalo v roce 1990, když se život v Československu vrátil k normálu a objevily se nové příležitosti. Vrátil se do profesorského sboru a postupně zastával funkce vedoucího katedry sociologie, proděkana Filosofické fakulty a ředitele Školy sociálních studií. V roce 1998 se pak stal děkanem nově vzniklé Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, kterou přivedl na svět. Ta se v roce 2005 mohla přestěhovat do svého současného sídla, velkolepé rekonstruované budovy, postavené původně pro německou techniku. Pro účely fakulty byla grandiózně rekonstruovaná stavba zpočátku drahá a příliš velká. (Ale protože univerzální zákon říká, že volné místo se vždy zaplní, začala brzo praskat ve švech.) Během tohoto období se sociální vědy na Masarykově univerzitě propracovaly na čelné místo v České republice jak svou kvalitou, tak i vitalitou, a vliv profesora Možného ve vedoucích akademických kruzích se mohl šířit z Brna po celé zemi. Jedním z jeho skvělých počinů bylo založení vzhledem nazvané *European Graduate School for Social Sciences*, kde se dvakrát ročně sejdou doktorští studenti z České republiky i odjinud, aby pracovali na svých doktorských projektech pod vedením mezinárodních školitelů. Byla to velká vzpruha pro doktorský výzkum a zlepšení jeho kvality v Brně i jinde. Jedním z vedlejších efektů tohoto podniku pro Iva samotného byla nová linie v jeho díle, totiž téma organizace univerzitního a akademického života, které zpracoval v řadě publikací.

Již od doby, kdy pracoval jako reportér, byl Ivo silně zaujat komunikací a sdělovacími prostředky. To jej vedlo k založení katedry mediálních studií a žurnalistiky na Fakultě sociálních studií. Jeho vizí bylo pozvednout úroveň žurnalistiky v zemi. Rovněž se tím však dostal do role veřejného intelektuála a aktivního účastníka velké veřejné debaty, a to jak prostřednictvím novinových článků, tak skrze vlastní pozici vysoce respektovaného člena Učené společnosti České republiky.

V kariéře Ivo Možného je však dramatická diskontinuita. V letech 1965–1968 byl odborným asistentem, od roku 1967 zástupcem vedoucího katedry sociologie. V letech 1969–1984 pak byl výzkumným pracovníkem. To je patnáct let v nejisté situaci. Neměl jiné povinnosti, než učit a nepublikovat. Věděl, co přichází. Když končilo liberálnější období, byl zrovna v cizině, v Oslu. Vysvětlil mi, že se tehdy díval z okna na fjord v Oslu a rozhodoval se mezi akademickou kariérou na Západě, kterou měl otevřenou, a návratem domů bez kariérní perspektivy. Vrátil se domů.

Ivo Možný byl po celý život podnikavým mužem. Vzhledem k tomu, že měl špatný třídní původ, vlastně neměl na univerzitě co pohledávat, ale velkolepým plánem se mu podařilo dohlížitele přelstít a dostal se tam. Později se mu podařilo vytěžit maximum i z oněch nejistých let 1969–1984 a začal se věnovat manželskému poradenství; s kolegou napsal na toto téma příručku, která se hojně používala po celé východní Evropě. Vydělal na ní slušné peníze, protože komunistické zákonodárství zapomělo znárodnit vlastnictví autorských práv. To mu umož-

nilo zakoupit s manželkou Lenkou dům na venkově, jenž se stal neocenitelným útočištěm jejich rodinného života.

Za své rozhodnutí v Oslu zaplatil Ivo vysokou cenu. Když však diktatura neočekávaně padla a otevřel se nový život (namísto očekávaného odchodu do důchodu), chopil se nových příležitostí ke službě s elánem a vizí, bez zahořklosti a naprosto bez předsudků (což se o těch, kdo v předchozím období trpěli, nedá vždycky říct). Znáám jej již více než dvacet let a spolupracoval jsem s ním na mnoha projektech. Je inteligentní, podnětný, osobitý, zábavný a vždy dobrý společník. Je vysoce ceněným intelektuálem a akademikem doma i v zahraničí. Pro sociální vědy v České republice udělal asi více než kdokoliv jiný ve své generaci. Ale mimo to všechno – a nad to – je to skvělý přítel a člověk, který po celý život ctil to, co je na lidském duchu nejlepší.

*Stein Ringen*

### **Ivo Možný a jeho pět zásluh**

Iva Možného jsem poznal v roce 1969, kdy jsem byl přijat ke studiu sociologie na Filosofickou fakultu univerzity tehdejšího jména Jana Evangelisty Purkyně v Brně, neboť k původnímu jménu po T. G. Masarykovi, které ztratila po „vítězném“ únoru 1948, se tato svým datem založení druhá česká univerzita vrátila až v devadesátých letech minulého století. Patřím vlastně k jeho nejstarším žákům, zatímco jeho nejmladší žáci právě nyní začínají svoji profesní, či dokonce teprve svoji studijní pouť sociologií. Naštěstí pro ně za zcela jiných okolností, než bylo dopřáno mně a mým vrstevníkům. Studovat sociologii v Československu počátkem sedmdesátých let bylo totiž dosti tristním osudem a mohlo se hned v počátcích studia, ale i později, zdát i životním omylem. Nejprve byla našemu ročníku, hned po inauguraci v září 1969, zastavena na dva měsíce výuka a byli jsme přemlouváni k přestupu na studium práv. Nepřemluvili však více než čtvrtinu z původně přijatých (nakonec se to pro nás ukázalo jako docela prospěšná selekce), a protože se tehdy budoucí normalizátoři necítili ještě na akademické půdě tak jistí, nakonec výuka sociologie v Brně po dvouměsíční pauze pokračovala. Jen z fakulty začali mizet, jeden za druhým, kvalitní učitelé. Bylo to jak v Menzelově filmu *Skřivánci na niti* – jen místo „kde je mlíkař“ jsme se postupně mohli analogicky ptát na řadu svých původních přednášejících. A to, co bylo pak vyučováno, sociologii připomínalo jen velmi vzdáleně, byť některým na katedře přeživším dobrá snaha nechyběla. Po dlouhé čtyři roky jsme pak byli posledním otevřeným ročníkem studia sociologie, znovu se na sociologii v Brně přijímalo až v roce 1974, tedy v roce, kdy náš ročník absolvoval.

Zoufalý z této situace jsem po půl roce studia zaklepal na dveře opatřené nápisem Laboratoř sociologického výzkumu, kde se tehdy Ivo Možný, který sho-